

uonemmi jos Jumala suo, on meidän Her-
 ranne ja Jopahujamme armostas syys-
 joulujuhla ja julistetaan siis fälän yleinen
 osaanuusluvalla herfauoilla vieffimään
 seisä muutoin hilyaiseksi ja rauhalliseksi
 käyttäytymään, sillä se joka tämän ran-
 nalla fälän sopimattomalla käyttäisellä
 häiritsee, on raskauttavien asianhan-
 sein vastifessa syyppä siihen rangaistuk-
 seen jona läbi ja asefuset kusefimin ri-
 kkeesta ja rikkomuksesta eriseen esä-
 väät. Cöpuksi toivofetaan laupungin kai-
 kille asiaille pieumullista joulujuhlaa.

morgon vill Gud, infallen de Herres
 och Jöfarses påberika löveisföret;
 och värder löry härigenom en affmän
 julfred kungjoro och påbjuden, med af-
 varmings vill en var aff denna högtid med
 fältörilig andakt fira, och i övrigt iakt-
 taga ett skilla och fildsamf uppsörande,
 emedan den, som här emot bryter samt
 iuhögfiden herom nämot olagligt eller
 oriltförtlig förtarande oskutan gör sig
 urder förvärande sagskändigfeter för-
 sullen vill det straff, lag och förtar-
 ningar för varje brott och övertredelse
 säföskild påbjuda. Skultigen tillfärs-
 kas stadens samfliga invänare en löve-
 full julheia.

Lynyt rakennus- ja kulttuurihistoriallinen katsaus
 Tarja-Tuulikki Laaksonen Vanha Suurtori Turku 1990

B R I N K K A L A N K I V I M U U R I
 Kaupunkihovista kulttuurin palvelukseen

Brinkkalan varhaisista vaiheista ei ole säilynyt asiakirjatietoja, vaikka voidaan olettaa, että rakennus on ollut olemassa jo keskiajalla. Puutteet johtunevat siitä, että rakennus ei koskaan joutunut kirkon tai kirkollisten laitosten omaisuudeksi kuten alueen muiden rakennusten kohtaloksi tuli raatihuonetta lukuunottamatta. Vasta 1500-luvulta löytyvät ensimmäiset dokumentit ja tiedot talon omistajista.

Ensimmäinen tunnettu omistaja lienee ollut pormestari Knut Daninpoika, jonka tiedetään lahjoittaneen "torin kulmassa lähinnä raatihuonetta sijaitsevan kivitalon kolmine kivipuoteineen ja kellareineen" Kristiina Laurintyttären omistukseen vuonna 1547. Tämä tytärpuoli oli naimisissa Turun linnan päällikkönä 1590-luvulla toimineen Hannu Eerikinpojan kanssa. Hänen isänsä Eerik Olavinpoika oli siirtynyt Ruotsista Suomeen ja toiminut kuninkaan ja kruunun tehtävissä. Hän hankki huomattavan omaisuuden, johon kuului mm. Kaksikerran saarella sijaitseva Brinkhallin kartano. Hannu-pojasta tuli sittemmin aatelisen Brinkkalan suvun kantaisä, jonka asuin-kartanona oli em. Brinkhall ja kaupunkiasuntona keskiaikaisen raatihuoneentorin varrella sijaitseva Brinkkala, joka siirtyi hänen omistukseensa perintönä. Näin yleisen tavan mukaan maakartanon nimi siirtyi tarkoittamaan kaupunkitaloa, joka edelleen on samassa paikassa Suurtorin kulmassa.

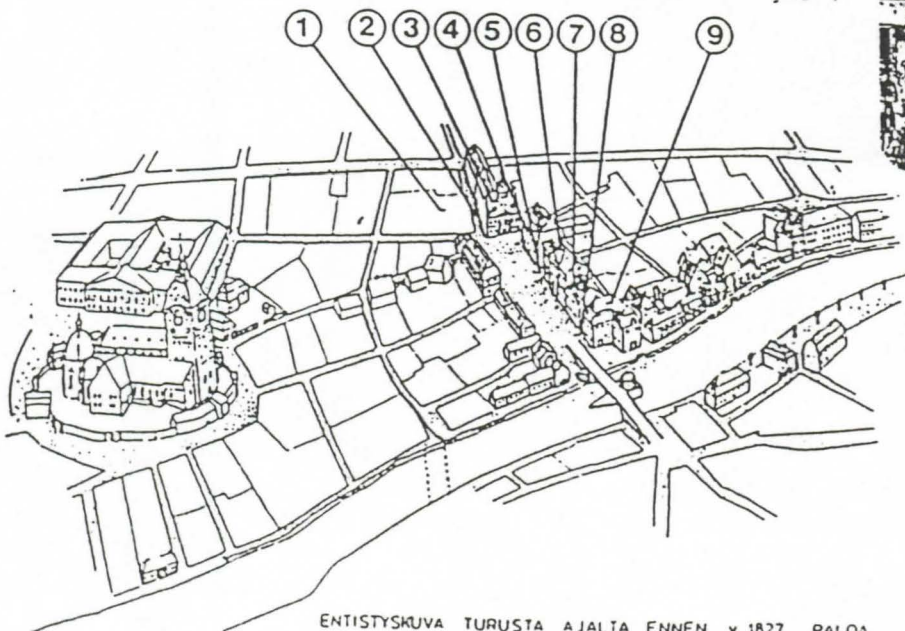
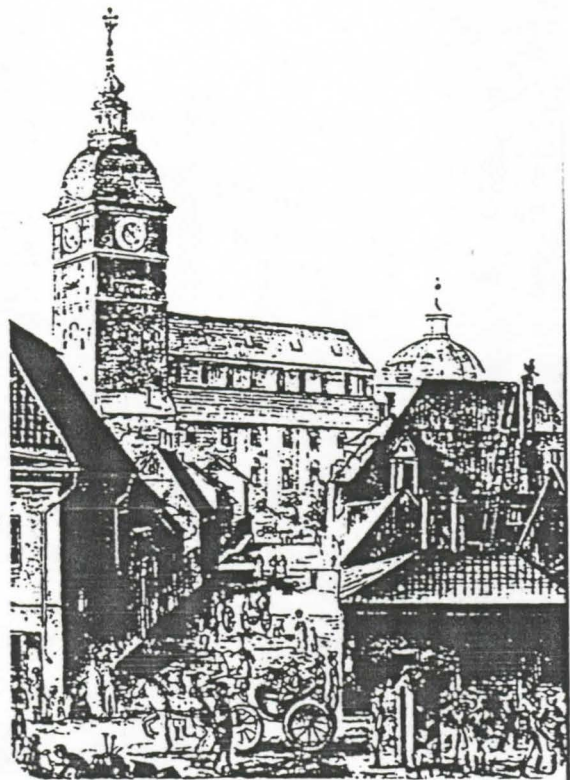
Vuonna 1615 aatelinen Brinkkalan suku sammui miehen puolelta ja sekä kartano että kaupunkiasunto siirtyivät suvun viimeisen jäsenen leskelle, Brita Matintytär Kruusille. Hyvin harvoin kukaan kuitenkaan oleskeli talossa ja seurauksena oli, että kivimuurin kunto heikkeni. Vähitellen se rappeutui niin pahasti, että kaupunki teki päätöksen sen lunastamisesta. Tilanteen pelasti Lars Kruusin leski Agneta Horn, joka kunnosti talon. Hänen poikansa Gustaf oli viimeinen Brinkkalan aatelinen omistaja, kunnes kenraalikuvernööri Fabian Steinheil katkaisi runsaat sata vuotta kestäneen porvariston omistuskauden.

Brinkkalan talo paloi vuonna 1656 ja oli raunioina viiden vuoden ajan, jonka jälkeen se kunnostettiin. Huolimatta isonvihan aikaisesta osittaisesta rappiosta se kuului 1700-luvulla kaupungin edustavimpiin rakennuksiin, jossa vuosisadan puolivälissä kehitettiin kaupungissa vierailevia huomattavia henkilöitä.

Johan Tillbergin kartta Turusta vuodelta 1798 esittää, että rakennus oli tuolloin kivistä ja 2-kerroksinen. Mahdollisesti se on tyyliltään edustanut jo silloin antiikin taiteen esikuviin pohjautuvaa eurooppalaista uusklassismia, jota Ruotsissa vastasi

kustavilainen tyyli. Talon omisti tuolloin Suomen rikkain mies, Josef Bremer. Hän oli monivuotisilla ulkomaanmatkoillaan harjaantunut eteväksi liikemieheksi ja saanut sen vuoksi Kustaa III:lta ylitirehtöörin arvon. Hän asui Teijossa, jonne perusti Suomen ensimmäisen rautavalimon, mutta omisti myös Brinkkalan talon kunnostaen sen korkealuokkaiseksi hotelliksi "ylhäisempien matkustajien" käyttöön. Talossa järjestettiin tilauksesta "päivälliset ja illalliset pienemmille ja isommille seurueille", tanssiaiset ja assemblée-tilaisuudet. Hotellin hoitajana toimi Anna Sofia Ahlstrand, joka kuitenkin joutui jo vuonna 1802 vararikkoon ja uudeksi emännäksi tuli Eva Falck. Jo Anna Sofian aikana talossa vieraili lukuisia arvovieraita, kuten "Badenin herrasväki" eli Kustaa IV Adolfin ja Aleksanteri I:n appivanhemmat. Eva Falck halusi kuitenkin parantaa tasoa ja palvelua, kalusti huoneet uudelleen, paransi lämmitystä ja laati monipuolisemman ruokalistan. Hän oli myös edistysellinen ja varasi tiloista suuren salin tupakoimattomille. Lisäksi hän tiedotti palveluksistaan sanomalehdessä. Myös hän sai nauttia toimintansa aikana kuninkaallisesta vierailusta, joka tapahtui akatemiatalon peruskiven laskemisen yhteydessä. Heinäkuussa 1802 hän järjesti Brinkkalan talossa loisteliasse assembléen Ruotsin hallitsijaparille sekä Englannin prinssi Wilhelm Fredrikille. Evan aika talossa päättyi jo seuraavana vuonna, jolloin Suomen Talousseuran vahtimestari ryhtyi hoi-

Tällainen oli näkymä Brinkkalan talosta Isoa Kirkkokatua pitkin Tuomiokirkolle ennen kaupungin paloa. — Helsingin Yliopiston Kirjasto.

1. Hjettin talo
2. Karjakatu
3. Raatihuone
4. Brinkkalan talo
5. Luostarin Välikatu
6. Turun hovioikeus
7. Ns Bremerin talo
8. Luostarin Jokikatu
9. Ns Kaupungintalo

tämään korkealuokkaista hotelliravintolaa. Josef Bremer joutui kuitenkin luovuttamaan Brinkkalan talon venäläisten haltuun, mikä käytännössä tarkoitti sitä, että kivimuurista tuli kenraalikuvernöörin virka-asunto ja korkeimpien upseerien majapaikka. Näin alkoi vielä lyhyt aatelisten talonomistajien aika, kun vuonna 1810 kenraalikuvernööriksi nimitetty kreivi Fabian Steinheil muutti rakennukseen. Hänen aikanaan, vuonna 1812, Aleksanteri I vieraili Turussa ja asui Brinkkalan talossa.

Steinheil syntyi Eestissä vuonna 1762 ja palveli Venäjän armeijassa ottaen osaa mm. Suomen sotaan vuosina 1788-1790. Hänen tiedetään taistelleen myös Napoleonia vastaan vuosina 1805-1807 sekä osallistuneen Suomen sotaan vuosina 1808-1809. Maaliskuun 3. päivänä vuonna 1810 hänet nimitettiin kenraalikuvernööriksi ja joukkojen esimieheksi Suomeen. Tästä virasta hän sai pyynnöstä eron syyskuun 11. päivänä 1823, mutta hoiti virkaa sijaisena maaliskuun 22. päivään 1824. Hän kuoli 7.3.1831.

FABIAN STEINHEIL.

Steinheil isännöi Brinkkalan taloa, jonka lähellä joen varrella sijaitsi myös Richterin talo, jossa pidettiin hallituskonseljin istunnot. Talon omistajalla ja Steinheilillä oli tapana ennen istuntoja kutsua toisensa nuuskaamaan, tavallisesti virka-asuissa.

Kun keisari nimitti Steinheilin kenraalikuvernööriksi, tarkoituksena oli antaa Suomelle poliittinen olemassaolo ja edistää kansan etuja. Olemukseltaan Steinheil sopi hyvin tähän tehtävään, sillä luonteeltaan hän oli humaani ja hyväntahtoinen. Hänen tiedetään pyrkineen voimakkaasti edistämään keisarin toiveita em. pyrkimysten suhteen ja niinpä Steinheilä arvostettiin melkoisesti Suomessa. Hänen kunniaukseen jopa julkaistiin Abo Tidningarin N:o 9:ssä lauantaina tammikuun 31. päivänä 1824 juhlaruno.

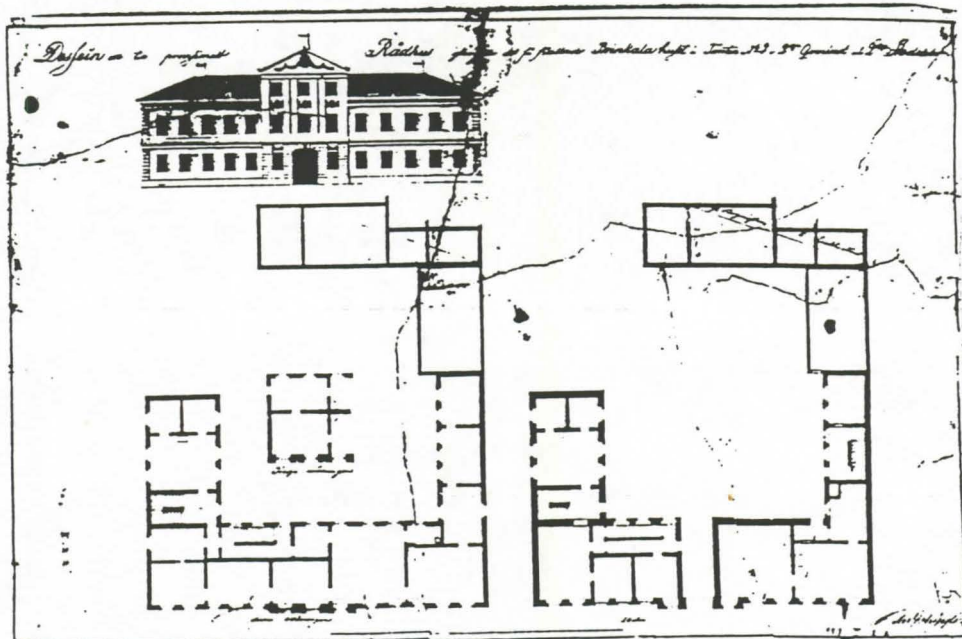
Elintavoiltaan Steinheil oli hyvin yksinkertainen. Hän ei ollut saanut vain sotilaskoulutusta vaan oli myös kiinnostunut tie-teistä ja tässä mielessä hän osoitti erityistä kiinnostusta geologiaa ja mineraaleja kohtaan. Hänellä oli huomattava mineraalikoko-

elma, joka myöhemmin ostettiin Helsingin yliopistoon.

Vuonna 1793 Steinheil avioitui Viipurin siviilikuvernöörin, kenraaliluutnantti N.H. von Engelhardtin tyttären Natalia von Engelhardtin kanssa. Kreivitär kuoli vuonna 1829. Heidän ainoa tyttärensä Helena, synt. 1803, avioitui kenraaliluutnantti Alexander Stevenin kanssa vuonna 1819. Myöhemmin kreivi Steinheil adoptoi vävynsä ja nimeksi tuli Steven-Steinheil.

Steinheil joutui siirtymään muiden virkamiesten mukana uudeksi pääkaupungiksi julistettuun Helsinkiin ja myi talon Turun kaupungille keväällä 1819. Kaupunki vuokrasi rakennuksen Knut von Troilille, entiselle maaherralle, joka oli toiminut Pietarissa Suomen asiain komitean puheenjohtajana. Hänen aikansa Suurtorin varrella muistetaan von Troilin hovina, jolloin Brinkkala oli Turun seuraelämän keskus.

Melko pian von Troilin kuoleman jälkeen Brinkkala vaurioitui Turun palossa, mutta korjattiin nopeasti P.J. Gylichin piirustusten mukaan kaupungin uudeksi raatihuoneeksi. Julkisivuoudatti C.L. Engelin ohjeiden mukaista, ympäristön yhteneväistä empire-linjaa. Keskelle rakennusta rakennettiin 3-kerroksinen torniosa, frontispiisi. Näin kaupunkirakentamisessa palattiin palon luomasta uudesta tilanteesta huolimatta takaisin eurooppalaiseen tila- ja järjestysperiaatteeseen, jonka mukaan tärkein ympäristön rakennuksista niin sijainniltaan kuin esittävän symboliikan suhteen on raatihuone.

Brinkkalan talo Gylichin piirustusten mukaan vuonna 1827. Rakennuksen yläkerrokseen sijoitettiin kaupungin virastot, alakerrokseen poliisilaitoksen toimitiloja. Alkuperäiset piirustukset: Turun kaupunginarkisto / TMM/mf 890.

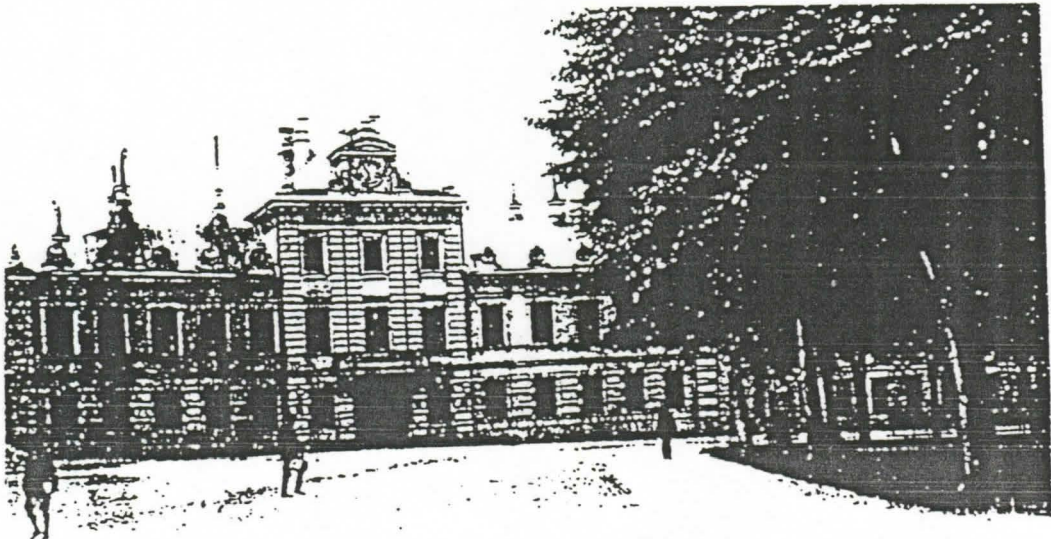
Uudessa Engelin ruutuasemakaavassa entinen raatihuoneentori ja tuomiokirkon ympäristö oli yhdistetty samaksi torialueeksi, jolle Engel antoi nimen Nikolaintori. Alue sijoittui siten, että yläpään päätepisteeksi tuli raatihuone, kaupungin virastotalo, jollaisia keskiajalta lähtien on pidetty kaupunkia edustavana rakennuksena. Tästä syystä rakennuksen arkkitehtuuriin kiinnitettiin erityistä huomiota. Eikä Gylich tehnyt poikkeusta, vaikka olosuhteet huomioiden toteutti suunnitelmissaan suhteellisen yksinkertaista empireä. Kustavilainen rokokoo ja sitä seurannut uusklassillinen linja täydensivät toisiaan, minkä lisäksi rakennuksen tarkoitusta ja arvoa ilmennettiin pääjulkisivussa erilaisten antiikin arkkitehtuurista omaksuttujen muotojen avulla.

Jo 1800-luvun alkuaikoina maistraatti käsitteli usein kouksissaan ns. raatihuonekysymystä. Bernerin raatihuone koettiin puutteelliseksi ja haittoja korjattiin usein. Tästä syystä ryhdyttiin keskustelemaan ja suunnittelemaan kauniimpaa ja entistä komeampaa raatihuonetta, jonka ensimmäisen ehdotuksen valmisti Charles Bassi. Tehtävästä tuli hänen suurin urakkansa, jota ei kuitenkaan koskaan toteutettu, vaikka hän työskenteli projektin parissa vuodesta 1807 vuoteen 1816. Turun palon jälkeen uudessa asemakaavassa Engel varasi kaupungin raatihuoneelle tontin nykyisen Kauppatorin pohjoislaidalta. Pääasiassa taloudelliset seikat vaikuttivat siihen, että rakentamiselle saatiin lykkäystä 1870-luvulle saakka, jolloin asetettiin erityinen toimikunta valmistelemaan paikkakysymystä, rahoitusta ja suunnittelua Helsingin monumentaalikeskusta muistuttavan kokonaisuuden toteuttamiseksi. Ratkaisuna oli lopulta päätös, että Brinkkalan talo riittäisi raatihuonekäytössä vielä monta vuotta huolimatta siitä, että poliisikamari ja päävartio olivat tiloissa vuokralaisina. Vuonna 1897 kaupungin ostamaan Seurahuoneen tiloihin päätettiin kunnostuksen jälkeen sijoittaa juhlahuoneisto sekä joitakin virastotiloja. Myös Brinkkala päätettiin kunnostaa ja rakentaa uudelleen raatihuoneeksi.

Korjaustyöt valmistuivat syksyllä 1886 ja arkkitehtonisesti se merkitsi empirefasadin muuttamista koristeellisemmaksi ja massiivisemmaksi ajan tyylisuuntausten mukaisin koristein ja lisäyksin. Gylichin myöhäiskustavilaisuus yhdistettynä pietarilaiseen empireen täydennettiin muunnetussa muodossa vanhempien historiallisten tyylien muotokielellä, josta erotetaan sekä renessanssin että barokin tunnusmerkkejä. Tässä synteessissä barokki edusti dynaamista ja plastista tapaa muodostaa valojen ja varjojen muotoefektejä samoin kuin se käytti hyväkseen perspektiiviä. Lisäksi sen avulla korostettiin

keskitetysti rakennuksen julkisivua porttitornin avulla. Näin oli otettu historiasta keino, jolla täytettiin symbolinen tarve. Ras- kas ja sulkeutunut leima heijasti tiettyä turvallisuutta. Renes- sanssi puolestaan ilmeni rakennusmassojen selvässä jaottelussa se- kä fasadivyohtyöhykkeiden symmetriassa ja selkeissä suhteissa. Fasa- din reliefimäisyys antoi jännitystä ja aidon vastakohtan empirien sileydelle, selkeydelle ja uuskreikkalaisuuden koruttomuudelle. Yleisvaikutelma sekatyylin stukkirenessanssissa on palatsiarkki- tehtuurin jäljittelyyn viittaavaa: pohjakerroksen rustiikka sekä kehysten jakamat ikkunat ja leveäräystäinen, laakea katto ovat tyy- pillisiä klassisia rakennuksen osaelementtejä, jotka kertovat ek- lektismin mieltymyksestä varsinkin renessanssin suuntaan. Julki- sivun ehkä tunnetuin lisä korjauksessa tuli olemaan valuraudasta valmistettu parveke, jolta perinteisesti julistetaan joulurauha jo- ka jouluaatto kello 12.

Myös sisätilojen koristeluun kiinnitettiin fasadin ohella huomiota. Tiloihin hankittiin tammiset huonekalut ja kaikkiin ik- kunoihin tummat verhot. Yläkerroksen huoneet koristemaalattiin ko- konaisvaltaisesti ajalle tyyppillisin värein ja koristein, jotka löy- tyvät edelleen nykyisten maalikerrosten alta huolimatta vesi- ym. vuosien myötä tulleista vaurioista. Alakerta sen sijaan käsiteltiin vaatimattomammin niin, että koristelun sijasta huonetilat haluttiin valoisiksi ja mukaviksi.

Turku - Abo

Raatihuone - Rådhuset.

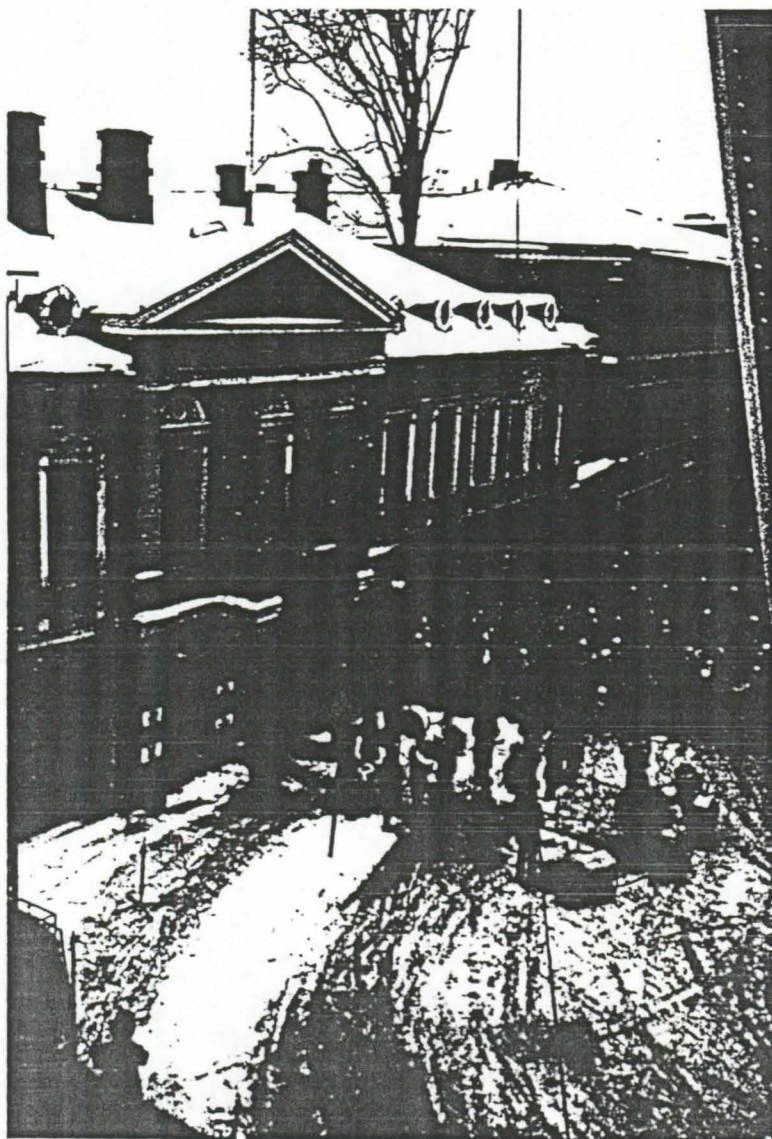
Runsaat 20 vuotta raatihuonerakennus sai olla kaupunginark- kitehti von Heidekenin suunnittelemassa muodossa. Vuonna 1911 val- mistui 1-kerroksinen lisäosa, joka sijoittui keskiaikaisen Raatihuo- neenkadun paikalle, välittömästi rakennuksen kylkeen itäisen siipiosan suuntaisesti. Arkkitehtoniseksi kohtaloksi muodostui kuitenkin ra-

kennuksen heikko perusta, mikä lopulta pakotti vielä kerran muuttamaan pääfasadin muotokieltä. Lieju- ja savimuodostuman varaan rakennettu hirsiarina ja sen päälle luonnonkivistä rakennettu perusmuuri alkoi hiljalleen vajota epätasaisesti. Asiaa käsiteltiin moneen kertaan maistraatin istunnoissa samaan aikaan, kun rakennusta tarkkailtiin. Lopulta 19.6.1923 kaupunginvaltuusto päätti kokouksessaan, että Brinkkalan talon torniosa puretaan ja tilalle rakennetaan matala julkisivupääty, mikä sittemmin toteutettiin. Purkutöiden yhteydessä Helsingissä vuonna 1886 valmistettu tornikello siirrettiin kaupungin varastoon ja lahjoitettiin sieltä edelleen Luostarinmäen Käsityöläismuseoon.

Turun poliisilaitos oli aloittanut toimintansa Brinkkalan talossa vuonna 1830 ja jatkoi korjausten jälkeen rakennuksen alakerroksessa. Yläkerroksessa sijaitti varsinaisesti raatihuone vuoteen 1922 asti, jolloin maistraatti ja raastuvanoikeus muuttivat Aurasillan kupeessa sijaitsevaan rakennukseen. Tämän jälkeen poliisilaitos sai vapautuneet tilat ja oli rakennuksessa vuokralla vuoden 1985 kesäkuun loppuun. Tontin piharakennuksissa sijaitti ns. kaupungintyrmä, jonka sellissä N:o 1 säilytettiin 12 viikkoa vanki N:o 42. Kuulusteluissa ko. henkilö paljastui amerikkalaiseksi kirjailijaksi ja lehtimieheksi nimeltä John Reed. Vaikka näyttöä ei ollutkaan maanpetokseen viittaavasta toiminnasta, Etelä-Keskuspoliisi määräsi raportissaan pidätettynä olemisesta. Reed vapautui 4.6.1920.

Kesällä 1986 Brinkkalan talossa alkoi uusi vaihe, kun Turun Kulttuurikeskus sijoittui poliisilaitokselta vapautuneisiin tiloihin. Brinkkalan kohdalla tämä tarkoitti sitä, että talossa aloitti toimintansa Turun Kulttuurikeskus. Lisäksi tiloja vuokrattiin Kirjakahvilalle, järjestöille ja yhdistyksille. Osa tiloista varattiin näyttelytoimintaan. Syyskesällä 1987 kulttuurikeskuksen hallintotilat sijoitettiin rakennuksen katutasoon, entiseen passitoimistoon. Näiden lisäksi tontin piharakennuksessa toimii kansainvälinen kohtaustapaikka sekä naiskeskus. Myös lasten kulttuurikeskus on aloittanut toimintansa päärakennuksessa. Ideana on ollut kaupunGINvaltuuston keväällä 1984 tekemän päätöksen pohjalta kunnostaa Vanhan Suurtorin alueen poliisin ja sosiaaliviraston käytöstä vapautuneet rakennukset, joihin ko. Brinkkalan talo myös kuuluu, ja muodostaa alueelle ns. Suurtorin harrastus- ja kulttuuritoimintakeskus Suurtori-toimikunnan yleissuunnitelmassa esitettyjen periaatteiden mukaisesti.

Tuhansittain ihmisiä kerääntyy perinteisesti joka jouluaatto kello 12 keskiaikaiselle raatihuoneentorille kuulumaan joulurauhan julistusta. Brinkkalan talon parveke on verhottu punaisella veralla, lainkäytön vertauskuvalla. Parvekkeen reunoilla ovat joulu-kuuset ja keskellä joskus sotasaaliksi tanskalaisilta voitettu vanha kuvaraamattu, joka tosin nykyään on korvattu vuoden 1589 Biblian näköispainoksella.

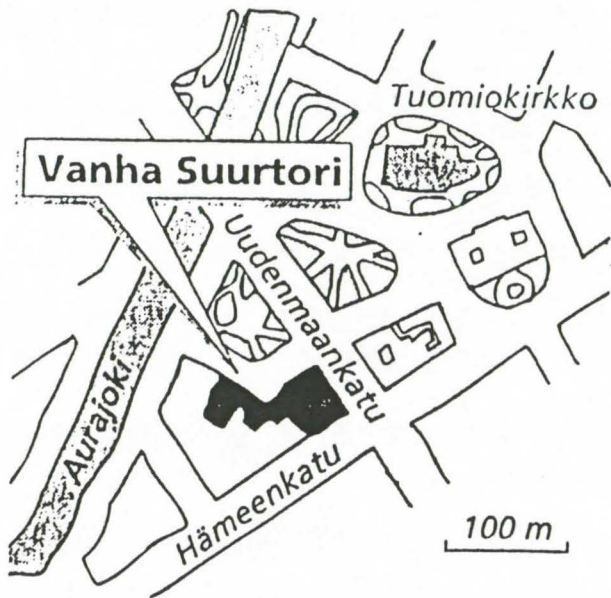
Perinne ulottuu kauas vuosisatojen taakse, jolloin se kuitenkin poikkesi nykyisestä. Rauhan kesto-aika oli aatosta Nuutinpäivään ja samassa yhteydessä annettiin ohjeita ja varoitettiin rauhan rikkomisesta rangaistuksella "raskauttavien asiainhaarain vallitessa".

Turun palossa alkuperäinen julistuksen sanamuoto tuhoutui. Nykyisen julistuksen pohjana on maistraatin sihteerin muistista kirjoittama sanamuoto.

Tämä keskiaikainen perinne, joka aikanaan toimitettiin raatihuoneen ovista ja ikkunoista, tiedetään jääneen julistamatta vain isonvihan aikana ja Turun piirityksen aikana sekä 1917 ja 1939. Vuonna 1885 se poikkeuksellisesti julistettiin nykyisen Abo Akademin päärakennuksen parvekkeelta. Vuodesta 1886 joulurauhan julistuspaikaksi tuli Brinkkalan parveke, josta se edelleen julistetaan.

FOTO: Pekka Paasio, 1988.

Teksti perustuu Vanha Suurtori -projektia varten suoritettuun rakennushistorialliseen tutkimukseen ja siinä yhteydessä esille tulleisiin kulttuurihistoriallisiin tietoihin tontin vaiheista sekä rakennuksen tapahtumista ja sen omistajista vuosisatojen aikana.

TURUN KULTTUURIKESKUS
Vanha Suurtori
20500 TURKU

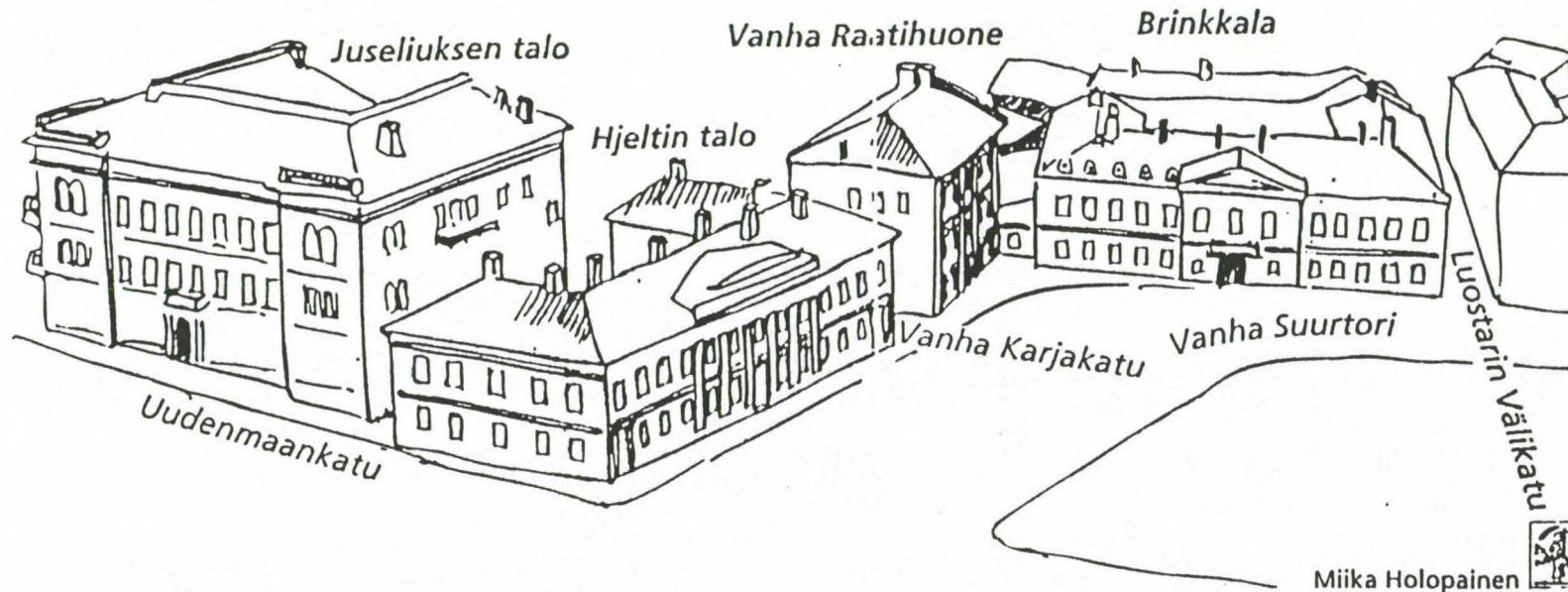
ÅBO KULTURCENTRUM
Gamla Stortorget
20500 ÅBO

Kulttuurikeskuksen
toimisto
Hjeltin talo
Vanha Suurtori 7

Kulturcentrets
byrå
Hjeltska huset
Gamla Stortorget 7

Puh.vaihde (921) 623 111

Tel.växel (921) 623 111

HS 3.3.1991